

Sürdürülebilir Kalkınma Tutumu ve Örgütlenme Niyeti: Dağ ve Ova Köylerinde Bir Karşılaştırma

Sustainable Development Attitudes and Organizational Intention: A Comparison in Mountain and Plain Villages

Fırat ASLAN^{1*}, Göksel ARMAĞAN²

Öz

Tarım sektörü ve çiftçiliğin sürdürülebilir bir şekilde kalkınabilmesi, çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalık ve tutumlarının yüksek olmasına ve sürdürülebilir kalkınma tutumların etkili bir tarımsal örgütlenme anlayışıyla desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle tarım sektöründe faaliyet gösteren tarımsal kooperatifler, üreticilerin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğini güçlendiren önemli örgütlenme faktörleri arasında yer aldığı ifade edilebilir. Böylece, tarımsal faaliyetleri sürdüren çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları ve tarımsal örgütlenme niyetlerinin farklı yerleşim özelliklerine göre belirgin bir şekilde nasıl şekillendiğinin saptanması önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı, çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma tutumları ile tarımsal örgütlenme niyetlerini yerleşim yeri türü (dağ ve ova) itibarıyla karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Çalışmanın verileri, Ağrı iline bağlı Taşlıçay ilçesinde tarımsal üretim faaliyetlerinin aktif ve yoğun olarak yürütüldüğü beş ova ve beş dağ köyü olmak üzere toplam 10 köyde, 100 çiftçi ile sahada yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda çalışmada, çiftçilerin bazı sosyo-demografik özellikleri, kooperatifleri bilme düzeyleri, tarımsal kooperatiflere yönelik düşünceleri, kooperatiflere üyelik niyetleri ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra non-parametrik ve parametrik testlerden yararlanılmış olup; yerleşim yeri türüne göre karşılaştırmalarda bağımsız t-testi ki-kare testi ve Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Ayrıca dağ ve ova köylerinde yaşayan çiftçilerin tarımsal örgütlenme niyetlerini etkileyen faktörler çoklu doğrusal regresyon analizi ile belirlenmiştir. Araştırmada yapılan analizlerin bulgularına göre, dağ ve ova köylerinde yaşayan çiftçilerin bazı sosyo-demografik özellikleri, kooperatiflere yönelik düşünceleri, kooperatiflere üyelik niyetleri ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bununla beraber, üreticilerin büyük bir bölümünün tarımsal kooperatiflere üyelik konusunda kararsız olduğu buna karşın sürdürülebilir kalkınma boyutlarına yönelik tutum düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Regresyon analizi sonuçlarına göre ise dağ köylerinde yaşayan çiftçilerin tarımsal örgütlenme niyetleri üzerinde ekonomik ve sosyal tutumların belirleyici olduğu, ova köylerinde ise yalnızca sosyal tutumun zayıf düzeyde etkili olduğu tespit edilmiştir. Böylece, çiftçiler arasında tarımsal örgütlenmenin güçlendirilmesine ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik politikaların yerleşim yeri özellikleri dikkate alınarak geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal örgütlenme niyeti, Sürdürülebilir kalkınma, Dağ ve ova köyleri, Taşlıçay (Ağrı)

^{1*}**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Fırat Aslan, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Celal Oruç Hayvansal Üretim Yüksekokulu, Tarım Ekonomisi ve Yönetimi, Ağrı, Türkiye. E-mail: firataslan0991@gmail.com OrcID: 0000-0002-3652-2340

²Göksel Armağan, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Aydın, Türkiye. E-mail: garmagan@adu.edu.tr OrcID: 0000-0003-1952-0084

Atıf: Aslan, F., Armağan, G. (2026). Sürdürülebilir kalkınma tutumu ve örgütlenme niyeti: Dağ ve ova köylerinde bir karşılaştırma. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23(5): 1708-1725.

Citation: Aslan, F., Armağan, G. (2026). Sustainable development attitudes and organizational intention: A comparison in mountain and plan villages. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 23(5): 1708-1725.

©Bu çalışma Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi tarafından Creative Commons Lisansı (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) kapsamında yayınlanmıştır. Tekirdağ 2026

Abstract

The sustainable development of the agricultural sector and farming activities requires a high level of farmers' awareness and positive attitudes toward sustainable development, as well as the reinforcement of these attitudes through an effective understanding of agricultural organization. In particular, agricultural cooperatives operating in the agricultural sector can be considered among the important organizational factors that strengthen the economic, social, and environmental sustainability of farmers. In this regard, identifying how farmers' attitudes toward sustainable development and their intentions to engage in agricultural organization are shaped according to different settlement characteristics is of significant importance. The aim of this study is to comparatively examine farmers' attitudes toward sustainable development and their intentions to participate in agricultural organization based on settlement type (mountainous and plain areas). The data of the study were obtained through face-to-face surveys conducted with 100 farmers in a total of 10 villages, including five plain villages and five mountainous villages located in the Taslicay county of Agri Province, where agricultural production activities are actively and intensively carried out. Within the scope of the study, farmers' selected socio-demographic characteristics, their level of awareness of cooperatives, perceptions of agricultural cooperatives, intentions to become cooperative members, and attitudes toward sustainable development were analyzed. In addition to descriptive statistics, both parametric and non-parametric statistical methods were employed in the analysis. Comparisons based on settlement type were carried out using independent t-tests, chi-square tests, and the Mann-Whitney U test. Furthermore, multiple linear regression analysis was applied to determine the factors affecting farmers' intentions to engage in agricultural organization in mountainous and plain villages. According to the findings of the analyses, no statistically significant differences were found between farmers living in mountain and plain villages in terms of certain socio-demographic characteristics, perceptions of cooperatives, intentions to join cooperatives, and attitudes toward sustainable development. However, it was found that a large proportion of farmers were undecided about joining agricultural cooperatives but their level of commitment to sustainable development was high. Moreover, the results of the regression analysis indicate that economic and social attitudes are decisive factors influencing the agricultural organization intentions of farmers living in mountain villages, whereas only social attitudes have a weak effect on the organization intentions of farmers in plain villages. Accordingly, it can be stated that policies aimed at strengthening agricultural organization and promoting sustainable development among farmers should be designed taking into account the specific characteristics of the settlements.

Keywords: Agricultural organization intention, Sustainable development, Mountain and plain villages, Taslicay (Agri)

1. Giriş

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutum ve davranışları yönlendirmede insanların ve çiftçilerin sürdürülebilirlik değerlerinin önemini, günümüzde uluslararası ilişkiler için olmazsa olmaz olan belirli temel değerler kümesini ilan ederek kabul etmiştir. Ayrıca doğal kaynakların rasyonel kullanımını teşvik eden ve farklı yaşam türü düzeyinde tarım ve sanayi kuruluşlarının gelişimini destekleyen kooperatifler, bölgesel ve sürdürülebilir kalkınmada öncü bir rol oynamaktadır (Shepherd ve ark., 2009; Gülçubuk ve Bayaner, 2012; Sayar ve Tunahioğlu, 2021; FAO, 2022; World Bank, 2025). Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarını karşılamayı ifade etmektedir (WCED, 1987). Bu önemli kavram; ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitimsel boyutlarıyla, kırsal alanlarda ve tarım sektöründe de tam bir entegrasyonu öngören yeni bir yaklaşımın uluslararası düzeyde kabul edilmesini sağlamıştır (Pretty, 1996; Zhen ve ark., 2005; Salvatti ve Carlucci, 2014; UNESCO, 2014; Biasutti ve Frate, 2017).

Tarımsal işletmelerin ve kırsal alanların da sürekliliğini içeren sürdürülebilir kalkınma, çiftçilerin sürdürülebilirlik konusundaki tutum ve farkındalık düzeyleriyle yakından ilişkili olmasıdır. Çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin farkındalık ve tutumlarının artması, tarımsal üretimi daha bilinçli ve sürdürülebilir biçimde yürütülmesine katkı sağlayabilir. Tarımsal sürdürülebilirliği teşvik eden ve çiftçilerin bilinçli kararlar almasını sağlayan uygulamalar; çiftliklerin ekonomik kârlılığını artırır, çevre sağlığını iyileştirir, üreticilerin sosyal refah ve adalet düzeyini yükseltir (Subba ve ark., 2024; Ofosu-Ampong ve ark., 2025). Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanmasında sosyo-ekonomik, çevresel, farkındalık ve tutum gibi faktörlerin yanı sıra, tarımsal örgütlenme de önemli rol oynar. Çiftçiler tarafından farklı yerleşim türlerinde tarımsal örgütlenmenin benimsenmesi, üretim sistemlerini daha kârlı ve sistemli hale getirerek kalkınmayı ve sürdürülebilirliği destekler. Ayrıca sürdürülebilir tarımı ve kalkınmayı etkileyen sosyo-ekonomik, çevresel, farkındalık ve tutum gibi faktörlerinin yanı sıra tarımsal örgütlenme faktörü de çiftçiler tarafından benimsendiğinde tarımsal işletmelerin kalkınmasını olumlu yönde etkiler. Tarımda ve çiftçilik sistemlerinde sürdürülebilirliği sağlamak için çiftçi değerlerinde uzun yıllardan beri bir değişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu değişimin çiftçilerin amaçlarını belirleyip yol göstermesine, tutumlarını şekillendirmesine ve bireyler, örgütler ve toplumların eylemlerini değerlendirebileceği bir temel oluşturmaya yardımcı olur (Leiserowitz ve ark., 2006; Saifi ve Drake, 2008; Hurduzeu ve ark., 2022; Şengül ve Köprücü, 2025;).

Farklı yaşam yerlerindeki çiftliklerin sahip olduğu ekonomik, sosyal, çevresel, eğitimsel yapısı ve gelişmişlik düzeyi örgütsel yapısıyla bağlantılıdır. Bir devlet ne kadar gelişmişse, o ülkede örgütlenmenin yaygın ve güçlü olduğu, örgütlerin etkin ve verimli çalıştığı kabul edilmektedir (Alçıçek, 2016; Kaya ve ark., 2019). Örgütlenmenin gerekli olduğu üretim sektörlerinden biri olan tarım sektörü temel ihtiyaç maddelerini üreten, aynı zamanda sanayi sektörüne hammadde sağlayan bir sektördür. Tarımsal üretimi sürdüren çiftçilerin ekonomik ve üretimsel verimliliğini artırmak için; ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılmaları, iş olanaklarının artırılması, sosyal adaletin sağlanması, tarımda kooperatifleşmenin yaygınlaştırılması, örgütlenme niyetinin ortaya konulması ve her konuda eğitimle donatılmaları gerekmektedir (Sağlam, 2013; Petrushenko, 2022). Özellikle tarım sektöründe örgütlenme sorunu sektörün önemli sorunlarından biri olarak nitelendirilmektedir (Olgun ve Artukoğlu, 1998; Kaya ve ark., 2019). En önemli çiftçi örgütlenmesi ise tarımsal kooperatifler olup tarım sektöründe örgütlenmenin temelini oluşturmaktadır (Yercan, 2003; Bijman ve Iliopoulos, 2014). Bu kooperatifler, dünyada ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemekle birlikte ekonomik krizlerle mücadele, iklim değişikliği ve küresel ısınmayla baş etme, gıda güvencesini sağlama ve kayıt dışı ekonomiyi önleme gibi birçok konuda çözüm imkânı sağlar. Bunun yanı sıra istihdam yaratma, yoksulluğu azaltma, sosyal adaleti ve demokrasiyi yaygınlaştırma, kadınları güçlendirme ve ekonomik hayata katılımı artırma konularında da önemli görevler üstlenir. Bu nedenle farklı yerleşim yeri türü ve tarım sektöründeki pek çok problemin ortak çözümü; etkili bir örgütlenme yapısı ve çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda örgütlenme niyetini ortaya koymasındır (Çelik, 2012; Everest ve Yercan, 2016; Timurkaynak ve Armağan, 2017; Yılmaz ve ark., 2019; Kalogiannidis ve ark., 2024). Kooperatifler, tarım sektörünün ve tarımsal işletmelerin sürdürülebilir bir şekilde büyümesine katkı sağlayarak, çiftçilerin sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirir ve kırsal ekonomik kalkınmayı hızlandırır. Kooperatiflerin tarım sektöründeki rolünün yanı sıra çiftçilerin örgütlenme niyetleri ve sürdürülebilir kalkınma tutumlarının araştırılması, tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (Yercan, 2007; Abdykalyeva ve ark., 2025). Kooperatifler, örgütsel öğrenme yoluyla farklı yerleşim yerlerindeki toplumlar ve çiftçiler arasında

bilgi alışverişini teşvik ederek bireylerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalık ve tutum düzeyini yükseltir (Sayar, 2019; FAO, 2022; Wang ve ark., 2021; Luo ve ark., 2022; Chollet ve ark., 2025).

Farklı yaşam alanlarında tarımsal üretimi sürdüren çiftçilerin, sürdürülebilir kalkınma göstergelerini ve tutumlarını benimsemesi, tarımsal kooperatifleşme ekseninde örgütlenme niyetlerini artırabilir. Bu araştırma, çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları ve tarımsal örgütlenme niyetlerini yerleşim yeri türüne (dağ ve ova) göre incelemektedir. Literatürde çiftçiler özelinde sürdürülebilir kalkınma tutumu ve tarımsal örgütlenme niyetini birlikte ele alan kapsamlı araştırmaların bulunmaması, bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca yerleşim yeri türü itibarıyla çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma tutumu ve tarımsal örgütlere üyelik niyetini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmaların yok denecek kadar az olması da bu araştırmayı daha da önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda bu araştırma, Ağrı ili Taşlıçay ilçesinde tarımsal üretim faaliyetlerini sürdüren çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma ve tarımsal örgütlenme niyetini yerleşim yeri türüne (dağ ve ova) göre karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Ele alınan çiftçilerin temel sosyo-ekonomik özellikleri, kooperatifler hakkındaki düşünceleri, tarımsal kooperatifleri bilme durumları, tarımsal kooperatiflere üyelik niyetleri ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları araştırılmaktadır. Bu araştırmadan elde edilen bulguların yerel tarımsal kooperatifleşme stratejilerinin geliştirilmesine, farklı yerleşim yerlerinde sürdürülebilir kalkınma politikalarının şekillendirilmesine ve çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma tutumlarının güçlenmesine katkı sunması beklenmektedir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Bu araştırmanın birincil verileri, Ağrı ili Taşlıçay ilçesinde faaliyet gösteren çiftçilerle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda uygulanan çiftçi soru formu aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma bölgesinin belirlenmesinde Taşlıçay İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden temin edilen resmi istatistikler ve bilgilerden yararlanılmış; bu doğrultuda ilçede tarımsal üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve çiftçi sayısının görece yüksek olduğu köyler örnekleme dâhil edilmiştir. Araştırmanın ikincil verileri ise ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanmış makale, bildiri, rapor ve kitaplardan oluşmaktadır.

2.2. Yöntem

Araştırmanın ana kitlesini oluşturan Taşlıçay ilçesine bağlı beş ova köyü ve beş dağ köyü coğrafik konum, şehir merkezine uzaklık, çiftçi sayısının fazlalığı ve tarımsal üretim yoğunluğu kriterleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu kapsamda ova köyleri olarak, Aşağıdumanlı, Bayramyazı, Geçitveren, Kumluca ve Yardımcılar; dağ köyleri olarak ise Alakoç, Aşağıdüzmeç, Kumlubucak, Yukarisesen ve Yukarıdüzmeç köyleri örnekleme dâhil edilmiştir. İlçeye bağlı ova köyleri, düz alanlarda konumlanmakta olup ilçe merkezine yaklaşık 3-4 km uzaklıkta ve asfalt yol ile ulaşım imkânına sahiptir. Dağ köyleri ise ilçe merkezine 15 km'nin üzerinde mesafede, yüksek rakımlı, engebeli topoğrafyaya sahip ve ulaşımın büyük ölçüde stabilize yollar üzerinden sağlandığı alanlarda yer almaktadır. Bu coğrafi farklılık; ulaşım, pazara erişim, girdi temini, tarımsal üretim koşulları, örgütlenme dinamikleri ve yeniliklerden erken haberdar olma açısından yapısal farklılıklar doğurmaktadır. Seçilen köylerin, çiftçi sayısının yüksek olması ve tarımsal üretim potansiyelinin ilçe ortalamasını temsil etmesi nedeniyle Taşlıçay ilçesinin genel yapısını yansıtmaya yeterliliğine sahip olduğu değerlendirilmiştir. İlçenin diğer bütün köylerinde olduğu gibi çalışma kapsamına alınan köylerdeki çiftçilerin de temel geçim kaynağı bitkisel ve hayvansal üretimdir. Araştırmada örnek hacminin belirlenmesinde oransal örnekleme hacmi kullanılmıştır (Newbold, 1995).

Newbold örnekleme formülü aşağıdaki gibidir:

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{px}^2 + p(1-p)} \quad (\text{Eş. 1})$$

Böylece; n örnekleme büyüklüğünü, N popülasyon büyüklüğünü (1.835), p tahmin oranını (maksimum örnek hacmi için p= 0.50 alınmıştır.), σ_{px}^2 olasılık düzeyinin güven aralığını ifade etmektedir (%95 güven aralığı, 0.10 hata düzeyi için $\sigma_{px} * 1.96 = 0.10$ eşitliğinden σ_{px} : 0.05102). Hesaplama sonucunda örneklem hacmi büyüklüğü 91.34 olarak bulunmuştur. Örneklem büyüklüğünü tam sayı yapmak için ve bazı oransal kayıplardan dolayı çiftçi sayısı 100 olarak

kabul edilmiştir. Ele alınan bu çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları, Biasuttu ve Frate'nin (2017) geliştirdiği Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutum Ölçeği ile saptanmıştır. Bu ölçek Türkçe'ye çevrilmiş olup dört boyut (ekonomi, sosyal, çevresel ve eğitim) ve 20 maddelik 5'li Likert tipi bir ölçektir. Maddeler 1'den 5'e (1: Kesinlikle Katılmıyorum - 5: Kesinlikle Katılıyorum) kadar derecelendirilmiştir. Türkiye'de ilk kez 2018 yılında Eğitim bilimlerinde uygulanmıştır. Tarım bilimlerinde ise ilk kez bu çalışmada kullanılmıştır. Hernández-Espallardo ve ark., (2009); Sağlam (2013); Timurkaynak ve Armağan (2017); Yercan ve Kınıklı (2018); Kaya ve ark., (2019); Wang ve ark., (2021); Everest ve ark., (2022); Luo ve ark., (2022) çalışmalarından faydalanarak çiftçilerin kooperatifleri bilme, kooperatifler hakkında düşünceleri (dokuz soru) ve kooperatiflere üyelik niyetleri (11 yargı) ile ilgili açık uçlu sorular ve likert tipi yargılar çiftçilerin anlayabileceği şekilde uygulanmıştır. Ayrıca çiftçi soru formunda çiftçilerin sosyo-demografik ve tarımsal özelliklerini kapsayan 20 soru yer almaktadır. Bu form aracılığıyla araştırma verileri, gönüllü olarak katılan çiftçilerden 2024 Ekim-Aralık aylarında toplanmıştır.

Araştırmada çiftçilerin bazı sosyo-demografik özellikleri, tarımsal yapıları, kooperatiflere ilişkin bilgi düzeyleri ve algıları, kooperatiflere üyelik niyetleri ile sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları analiz edilirken öncelikle betimsel analizlerden (ortalama, yüzde ve standart sapma) yararlanılmıştır. Ele alınan çiftçiler yerleşim yeri türüne göre dağ ve ova köyleri olmak üzere iki gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Literatürde yerleşim türlerinin ulaşım imkânları, topoğrafik yapı, tarımsal üretim koşulları ve sosyo-ekonomik özellikler bakımından belirgin farklılıklar gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu coğrafi ve yapısal farklılıkların, çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarını, tarımsal kooperatiflere yönelik örgütlenme niyetlerini ve üretim yapılarını etkileyebilecek önemli bir ölçüt olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle araştırmada yerleşim yeri türüne dayalı gruplandırma, hem araştırma sorularının analitik çerçevesiyle hem de yöntemsel yaklaşım ile uyumlu biçimde tercih edilmiştir. Bu grupların karşılaştırılmasında, araştırma hipotezlerinin test edilmesi ve araştırma amacının değerlendirilmesi amacıyla parametrik ve non-parametrik testlerden yararlanılmıştır. Üretici soru formu yoluyla çiftçilere sorulan soruların, yargıların ve değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testi ile analiz edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen değişkenlere çarpıklık-basıklık değerlerine bakılarak bu değerlerin bazı yazarlara göre -1,5+1,5 (Tabachnick ve Fidell, 2013) değerleri; bazı yazarlara göre ise -2.0+2.0 (George ve Mallery, 2010) değerleri arasında normal kabul edilebileceği ifade edilmektedir. Normal dağılım gösteren sürekli değişkenlere bağımsız t testi; normal dağılım göstermeyen sürekli değişkenlere Mann Whitney U testi ve kategorik değişkenlere Khi-kare testi uygulanmıştır. Çiftçilerin tarımsal kooperatiflere üyelik niyetlerini etkileyen değişkenler ise çoklu doğrusal regresyon modeli ile bulunmuştur. Modelin temel varsayımları test edilmiş olup kontroller yapılmış ve modeller bulgular bölümünde verilmiştir. Araştırmanın istatistiksel analizleri SPSS-26 paket programı ile yapılmıştır. Bir çiftçinin veya bireyin tutumları, davranışları ve subjektif normları niyetleri ile açıklanabileceği vurgulanmaktadır. Bireyin belirli bir davranışı ve/veya faaliyeti ne derece olumlu olarak değerlendirirse o derece bu durumu gerçekleştirme eğiliminde olacağını varsaymaktadır (Ajzen, 1987). Bu araştırmada ele alınan çiftçilerin sosyo-ekonomik özellikleri, kooperatifler hakkında görüşleri, kooperatiflere katılım istekleri, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları ve kooperatiflere üyelik niyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Çiftçilerin bazı önemli sosyo-ekonomik özellikleri ile kooperatiflere üyelik niyetleri, yerleşim yeri türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Çiftçilerin kooperatifler hakkındaki görüşleri, yerleşim yeri türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Ele alınan çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitim boyutundaki tutumları, tarımsal kooperatiflere üyelik niyetlerini pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilemektedir.

H4: Dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmanın dört boyutuna (ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitim) ilişkin tutumları ile bazı sosyo-ekonomik özellikleri, kooperatiflere üyelik niyetini anlamlı bir biçimde etkilemektedir.

3. Araştırma Sonuçları ve Tartışma

3.1. Çiftçilere Ait Bazı Temel Özellikler

Tablo 1 incelendiğinde, dağ ve ova köylerinde yaşayan çiftçilerin sosyo-demografik ve tarımsal özellikler arasında anlamlı farklar olup olmadığı ortaya konulmuştur. Yapılan istatistiksel analizlere göre, dağ ve ova köylerinde yaşayan çiftçiler arasında yaş ve tarımsal tecrübe değişkenlerinde farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bu fark istatistiksel olarak yaş ve tecrübe değişkenlerinde anlamlıdır ($p < 0.05$). Ova köylerindeki çiftçilerin tarımsal tecrübe ve yaş ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin hane halkı büyüklüğü, hayvancılık faaliyetlerine ilişkin göstergeler, tarımsal arazi büyüklüğü, arazi sulama durumu, ziraat odasına üyelik ve traktör sahipliği gibi değişkenlerde iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($p > 0.05$) tespit edilmemiştir. Bu durum dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin tarımsal özelliklerinin benzerlik gösterdiğini ancak bazı demografik bilgilerinin farklılaştığı söylenebilir. Böylece coğrafik farklılıklara rağmen çiftçilerin bazı sosyo-demografik özellikleri hariç tarımsal üretim özelliklerinin varlığı, kullanımı ve dağılım biçiminin benzerlik gösterdiği vurgulanabilir. Mpogole ve ark., (2023) Tanzanya’da yaptıkları çalışmada ve Kaya ve ark., (2019) Ağrı ve Eskişehir’de yaptıkları çalışmalarında; çiftçilerin yaş, eğitim, ailedeki birey sayısı, ve eğitim durumları gibi değişkenlere ait verilerin bu çalışmadan farklılık gösterdiğini bulmuşlardır.

Tablo 1. Dağ ve ova köylerinde yaşayan çiftçilere ait bazı sosyo-ekonomik özelliklerin karşılaştırılması

Table 1. Comparison of some socio-economic characteristics of farmers living in mountain and plain villages

	Dağ Köyleri		Ova Köyleri		Ortalama		T testi	
	n	Mean	n	Mean	n	Mean	t	p
Çiftçi Yaşı	50	44.78 (8.39)	50	48.46 (9.18)	100	46.62 (8.94)	-2.09	0.03*
Çiftçi Tecrübesi (yıl)	50	23.66 (9.59)	50	27.50 (9.39)	100	25.58 (9.64)	-2.02	0.04*
Ailede İkamet Eden Kişi Sayısı	50	6.98 (2.13)	50	6.78 (2.50)	100	6.88 (2.32)	0.43	0.66
Sağmal İnek Sayısı	38	7.42 (7.69)	29	7.21 (3.75)	67	7.33 (6.26)	0.13	0.89
1 Yaş Altı Büyük Baş Hayvan Sayısı	27	4.89 (3.65)	22	5.64 (3.40)	49	5.22 (3.53)	-0.73	0.46
Çiftçi eğitim durumu								
İlkokul	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
	32	64	28	56	60	60	-	-
Ortaokul	8	16	16	32	24	24	-	-
Lise ve üstü	10	20	6	12	16	16	-	-

Anlamlılık düzeyi: * $p < 0.05$

(Parantez içindeki değerler standart sapmaları gösterir)

Dağ köylerindeki çiftçilerin %32’si, ova köylerindeki çiftçilerin ise %40’ı tarım dışı gelire sahip olduğu, ova köylerindeki çiftçilerin %58’i ve dağ köylerindeki çiftçilerin ise %52’sinin traktöre sahip olduğu bulunmuştur. Sağlam (2013) çalışmasında ise çiftçilerin %77.8’inin traktöre sahip olduğu ve %33.9’unun tarım dışında bir gelirinin olmadığını bulmuştur. Timurkaynak ve Armağan (2017) ise yaptıkları çalışmada çiftçilerinin %50’sinin tarım dışı gelire sahip olmadığını saptamıştır. Mevcut çalışmada çiftçilerin %95’inin hayvancılık faaliyetleriyle uğraştığı bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda yer alan değişkenler bakımından yerleşim yeri türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (*Tablo 2*).

Mann–Whitney U analizi sonucuna göre, ova ve dağ köylerindeki çiftçilerin arazi büyüklükleri ve hayvansal üretim varlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu çalışmada her iki yerleşim türünde de çiftçilerin tarımsal kaynakların ve üretim hacimlerinin büyük ölçüde benzer düzeyde olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda (tablo 3) bazı değişkenlerde örneklem sayısının 100’den az olması ele alınan çiftçilerin hepsinin hayvancılık yapmadığı, tarım arazisinin olmadığı, arazi kira vermediği ve arazi kiralamadığı ifade edilebilir (*Tablo*

3). Yapılan diğer bazı çalışmalarda ise çiftçilere ait bazı tarımsal özelliklerin, bu araştırmadaki çiftçilere ait tarımsal özelliklerden farklılık gösterdiği saptanmıştır (Sağlam 2013; Yercan ve Kınıklı, 2018; Everest ve ark., 2022; Mpogole ve ark., 2023; Aslan ve Armağan, 2024). Yerleşim yeri türüne göre çiftçilere ait sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve tarımsal özellikler değişkenlik gösterdiğine göre farklı bölge ve ülkelerde de benzer değişkenliğin saptanması beklenen bir durumdur. Böylece tarımsal özelliklerin, davranışların, politikaların ve üretim desenlerinin yerel-bölgesel-ulusal koşullara, sosyo-kültürel yapıya ve sosyo-ekonomik imkânlarla göre farklılaştığını göstermekte olduğu vurgulanabilir.

Tablo 2. Dağ ve ova köylerinde yaşayan çiftçilere ait bazı tarımsal özelliklerin karşılaştırılması

Table 2. Comparison of some agricultural characteristics of farmers living in mountain and plain villages

	Dağ Köyleri		Ova Köyleri		Ortalama		Khi-kare	
	n	%	n	%	n	%	Pearson X ²	p
Tarım dışı gelir varlığı								
Evet	16	32	20	40	36	36.00	0.69	0.40
Hayır	34	68	30	60	64	64.00		
Ziraat Odasına Üyelik								
Evet	35	70	32	64	67	67.00	0.40	0.52
Hayır	15	30	18	36	33	33.00		
Traktör Varlığı								
Evet	26	52	29	58	55	55.00	0.36	0.54
Hayır	24	48	21	42	45	45.00		

Anlamlılık düzeyi: *p<0.05

Tablo 3. Çiftçilere ait bazı tarımsal özellikler

Table 3. Some agricultural characteristics of farmers

	Dağ Köyleri		Ova Köyleri		Ortalama		Mann-W U	p
	n=50		n=50		n=100			
Bir Yaş Üstü Büyük Baş Üzeri	24	12.54	14	9.14	38	11.29	156.00	0.71
Hayvan Sayısı		(17.86)		(8.93)		(15.13)		
Çiftlik Koyun Sayısı	14	130.71	19	95.32	33	110.33	106.00	0.32
		(125.67)		(70.74)		(97.70)		
Mülk Arazi Genişliği	50	74.29	49	78.77	99	76.51	1111.00	0.42
		(75.06)		(58.59)		(67.11)		
Kira Tutulan Arazi Genişliği	18	52.86	16	63.65	34	57.94	109.00	0.22
		(48.35)		(35.67)		(42.57)		
Kira Verilen Arazi Genişliği	1	10.00	1	12.25	2	11.12	0.00	0.31
						(1.59)		
Ortağa Tutulan Arazi Genişliği	6	34.54	4	24.25	10	30.42	11.50	0.91
		(36.25)		(24.25)		(28.56)		
Sulanan Arazi Genişliği	46	49.09	45	42.62	91	45.89	1022.00	0.91
		(50.79)		(32.77)		(42.73)		
Sulanamayan Arazi Genişliği	42	59.90	44	69.90	86	65.02	729.50	0.90
		(64.68)		(49.61)		(57.34)		

Anlamlılık düzeyi: *p<0.05

(Parantez içindeki değerler standart sapmaları gösterir)

3.2. Çiftçilerin kooperatifleri bilme ve kooperatifler ile ilgili görüşleri

Günümüzde dünyanın gelişmiş birçok ülkesinde, tarımsal kooperatifler önemli ekonomik güç haline gelmişlerdir. Tarımsal örgütlenme kooperatifleri tarım sektörünün, kırsal alanların ve tarımsal işletmeciliğinin sürdürülebilir büyümesine ve çiftçilerin sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunarak farklı ülkelerin ve farklı yaşam alanlarının ekonomik kalkınmasında önemli rol oynamaktadır (Mülayim, 2019; Engin ve Özdemir, 2022; Alpaslan, 2024; Abdykaliyeva ve ark., 2025). Bu araştırmada çiftçilerin tarımı sürdürme

istekleri ile tarımsal kooperatiflere ilişkin bilgi düzeyleri, güven düzeyleri ve katılım eğilimleri araştırılmış; bu değişkenlerin yerleşim yeri türüne (dağ ve ova köyleri) göre farklılaşıp farklılaşmadığı ki-kare analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucuna göre çalışmada katılımcı çiftçilerin tarımsal kooperatiflere ilişkin görüşleri ile yerleşim yeri türü (dağ/ova köyü) arasında istatistiksel ($p>0.05$) olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. İstatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamışsa bile pratik açıdan önemli farklar olabilir. Her ne kadar istatistiksel fark bulunmamış olsa da, örneğin kooperatiflere güven, yarar ve kooperatiflere katılım eğilimi açısından küçük farklar pratik olarak değerlendirilebilir ve yerleşim yeri özelinde farklılık göstermiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Çiftçilerin tarım ve tarımsal kooperatiflere ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması

Table 4. Comparison of farmers' views on agriculture and agricultural cooperatives

		Dağ Köyleri		Ova Köyleri		Toplam		Chi-kare X ²	p
		Count	%	Count	%	Count	%		
Tarım sektörünü sürdürmek istiyor musunuz?	Evet	43	86.00	38	76.00	81	81.00	1.62	0.20
	Hayır	7	14.00	12	24.00	19	19.00		
Hane halkınızdaki bireylerin tarımı sürdürmesini istiyor musunuz?	Evet	38	76.00	41	82.00	79	79.00	0.54	0.46
	Hayır	12	24.00	9	18.00	21	21.00		
Kooperatifçilik kavramının ne olduğunu biliyor musun?	Evet	41	82.00	43	86.00	84	84.00	-	-
	Hayır	5	10.00	7	14.00	12	12.00	-	-
	Kararsız	4	8.00	0	0.00	4	4.00	-	-
Tarımsal kooperatiflerin yararlı olduğunu düşünüyor musun?	Evet	32	64.00	29	58.00	61	61.00	0.37	0.82
	Hayır	12	24.00	14	28.00	26	26.00		
	Kararsız	6	12.00	7	14.00	13	13.00		
Kooperatiflere güveniyor musun?	Evet	19	38.00	20	40.00	39	39.00	0.04	0.97
	Hayır	24	48.00	23	46.00	47	47.00		
	Kararsız	7	14.00	7	14.00	14	14.00		
Tarımsal kooperatifler sayesinde tarım sektörünün devamlılığı sağlanır mı?	Evet	25	50.00	22	44.00	47	47.00	0.80	0.66
	Hayır	12	24.00	16	32.00	28	28.00		
	Kararsız	13	26.00	12	24.00	25	25.00		
Herhangi bir tarımsal kooperatif yönetiminde aktif olarak görev almak ister misin?	Evet	27	54.00	22	44.00	49	49.00	1.00	0.60
	Hayır	17	34.00	21	42.00	38	38.00		
	Kararsız	6	12.00	7	14.00	13	13.00		
Kooperatiflerin size fayda sağlayacağına inanıyor musun?	Evet	26	52.00	23	46.00	49	49.00	0.41	0.81
	Hayır	9	18.00	11	22.00	20	20.00		
	Kararsız	15	30.00	16	32.00	31	31.00		

Anlamlılık düzeyi: * $p<0.05$

Çiftçilerin tarım ve tarımsal kooperatiflere ilişkin görüşlerinin yerleşim yeri türü olarak karşılaştırılması Tablo 4'te sunulmuştur. Araştırmaya katılan çiftçilerin %80'inden fazlası güvendiği insanlarla kooperatif kurmak istediği tespit edilmiştir. Tarım sektörü ve tarımsal işletmeciliğin sosyo-ekonomik açıdan başarıya ve sürdürülebilirliğe ulaşması çiftçilerin kooperatifleşme kapsamında örgütlenmelerine bağlıdır. Kırsal alanlarda ve tarım sektöründe örgütlenme niyetini artırmak için eğitimler yapılarak tarımsal örgütler geliştirilmelidir (Timurkaynak ve Armağan, 2017; Yılmaz ve ark., 2019; Mbokazi ve Maharaj, 2024).

3.3. İncelenen çiftçilerin tarımsal kooperatiflere üyelik niyetleri

Bu araştırmada dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin kooperatiflere üyelik niyetlerini ortaya koymak amacıyla, tarımsal kooperatiflerine üyelik niyetine ilişkin Likert ölçekli alt boyutlar temel istatistiksel yöntemler (std. ve ortalama) kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analizler yardımıyla, çiftçilerin tarımsal kooperatiflere yönelik üyelik niyet düzeyleri ortaya konulmuştur. Araştırmada ele alınan çiftçilerin tarımsal kooperatiflere üyelik niyeti

konusundaki tutumlarının orta düzeyin biraz üzerinde olduğu saptanmıştır (ortalamalar 3.08–3.57 aralığında değişiklik gösterir). Bu bulgu, kooperatiflere üyelik niyetinin tamamen olumlu olmadığını, ancak gelişmeye açık bir eğilim taşıdığını göstermektedir. Ayrıca araştırma kapsamına alınan farklı alanlardaki çiftçilerin kooperatifleşmeye karşı kararsız ve temkinli ancak genel olarak biraz olumlu bir eğilim sergiledikleri söylenebilir. Dağ köylerindeki çiftçilerin tarımsal kooperatifleşmeye daha sıcak baktığı görülmektedir. Ancak hem ova hem dağ köylerindeki çiftçilerin tarımsal örgütlenme niyetinin artırılması için eğitim, bilgilendirme, güven ve motivasyon desteklerinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanabilir (Tablo 5). Çiftçi örgütlerinden olan tarımsal kooperatifler, tarımsal ürünlerin pazarlanmasında ve tarımın sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır (Semerci, 2015; Zhang ve ark., 2020). Tarımsal kooperatiflerin çiftçilerin ekonomik ve sosyal gelişmesine katkıda bulunması, kırsal alanları kalkındırması, tarımsal işletmelerin sürdürülebilir kalkınması için önem verilmesi ve bu konuda çiftçilerin bilinç ve farkındalıklarının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ihtiyaç duyulmaktadır (Sağlam, 2013; Kalogiannidis ve ark., 2024; Ofosu-Ampong ve ark., 2025).

Tablo 5: Dağ ve Ova köylerinde Çiftçilerin kooperatiflere üyelik niyetleri (C. Alpha: 0.916)

Table 5: Intention of farmers to become members of cooperatives in mountain and plain villages

	Dağ Köyleri		Ova Köyleri		Genel	
	Mean	Std. D	Mean	Std. D	Mean	Std. D
Bir kooperatife üye olmayı ciddi bir şekilde düşünüyorum.	3.10	1.27	3.06	1.35	3.08	1.30
Tarımsal faaliyetleri geliştirmek için bir kooperatif üyesi olmayı planlıyorum.	3.24	1.19	3.12	1.24	3.18	1.21
Tarımsal bir kooperatife katılmak benim için bir hedef.	3.20	1.09	3.06	1.11	3.13	1.10
Bir kooperatife üye olmanın tarımsal üretim sürecime olumlu katkı yapacağına inanıyorum.	3.38	1.21	3.24	1.17	3.31	1.19
Kooperatif sistemleri, tarımsal işletme yönetimlerini daha verimli hale getirmemde bana destek olacaktır.	3.44	1.21	3.14	1.05	3.29	1.14
Kooperatife üye olmak yönetim, bilgi ve deneyim paylaşımını artırmak için ideal bir yoldur.	3.44	1.13	3.36	1.16	3.40	1.14
Kooperatif faaliyetlerinin tarımsal ürünlerin pazarlama imkânlarını geliştireceğini düşünüyorum.	3.66	1.00	3.48	1.11	3.57	1.06
Tarımsal bir kooperatife katılmanın üretim maliyetlerime olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.	3.34	1.19	3.3	1.18	3.32	1.18
Tarımsal bir kooperatife katılarak bilgi düzeyimin artacağını düşünüyorum	3.58	1.25	3.48	1.28	3.53	1.26
Kooperatif, tarımsal faaliyetlerde karşılaşılan sorunları ve öngörülemeyen durumları çözmek için büyük bir güven sunar	3.28	1.03	3.26	1.01	3.27	1.01
Tarımsal kooperatiflerin yararlı olduğunu düşünüyorum	3.48	1.22	3.4	1.32	3.44	1.27

(1. Kesinlikle katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kararsızım 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum)

3.4. Çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları

Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri ve tutumunun ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitimsel bir şekilde temel bir disiplin olarak kabul edilmesi ve tüm alanlarda bu disipline yönelik çalışmaların yapılması büyük bir önem arz etmektedir. İnsanların sürdürülebilir bir geleceği ve gelişmeyi şekillendirmek için gerekli bilgi, beceri ve değerleri edinmelerini sağlamak üzere dört boyutlu sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarının farklı yaşam alanlarında ortaya konulması bir ihtiyaçtır (Biasutti ve Surian, 2012; Tilbury, 2012; UNESCO, 2014; Olsson ve ark., 2015; Zhao ve ark., 2021). Farklı coğrafik bölgelerde ve yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınmayı araştırmaya yönelik nicel olarak katkıda bulunan ekonomik, sosyal, çevresel ve teknolojik boyutlar, tarım sektörü ve kırsal alanların sosyo-ekonomik kalkınma dinamiklerini analiz etmede kritik bir rol oynamaktadır. Bu önemli boyutların ve alt maddelerinin birlikte değerlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir tarımsal kalkınma politikalarını

bölgesel ve farklı yaşam türlerini dikkate alacak biçimde tasarlanmasına imkan sağlamaktadır (Nader ve ark., 2008, Nourry, 2008, Siche ve ark., 2008; Salvati ve Carlucci, 2014; Perkasa ve ark., 2024). Bu nedenle söz konusu boyutların ve alt maddelerin birlikte ele alınması, sürdürülebilir tarımsal kalkınma ve çiftçiler arasında tarımsal kooperatifleşme politikalarının etkinliğini daha da artırabilir. Mevcut araştırmada da farklı yaşam alanlarında yaşayan çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarını saptamak için sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumun dört boyutu esas alınmıştır. Araştırmaya katılan dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarına bakıldığında, yüksek ve olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Yerleşim yeri türü itibarıyla katılımcı çiftçiler arasında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutum farklılıkları orta düzeyde olduğu söylenebilir. Ayrıca dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutum düzeyleri likert tipi ölçeğine göre birbirine yakın olduğu ve çok fark olmadığı görülmektedir (Tablo 6). Çiftçilerin ekonomik politikaların sürdürülebilirlik ilkelerine uygun bir hale getirilmesi, çevresel koruma tutumunun güçlendirilmesi ve eğitim aracılığıyla tutum düzeyinin artırılması konularında ortak bir görüş sergilemektedirler. Bununla birlikte, sosyal boyut içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet konularında tutum düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, tarımda ve kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınma belirleyicilerinin sadece ekonomik ve çevresel değil, aynı zamanda sosyal bütünlüşmeyi destekleyici nitelikte tasarlanması gerekmektedir.

Tablo 6: Çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma boyutlarındaki tutumları (C. Alpha: 0.908)

Table 6: Farmers' attitudes towards sustainable development (C. Alpha: 0.908)

		Dağ		Ova		Genel	
		Mean	Std. D	Mean	Std. D	Mean	Std. D
Ekonomik (C.Alpha: 0.772)	Hükümetin ekonomik politikaları, daha fazla para harcamak anlamına gelse bile sürdürülebilir üretimi artırmalıdır.	4.14	1.01	4.24	1.12	4.19	1.06
	İnsanlar, topluluklar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmak için daha fazla fedakârlık yapmalıdır.	4.00	0.95	4.18	0.75	4.09	0.85
	Hükümetin ekonomik politikaları adil ticareti (fair trade) artırmalıdır.	4.38	0.95	4.40	0.90	4.39	0.92
	Eğer bir ülke doğal kaynaklarını israf ediyorsa hükümetin ekonomi politikaları harekete geçmelidir.	4.60	0.81	4.58	0.64	4.59	0.73
	Dünyada yoksulluk ve açlığın azaltılması, sanayileşmiş ülkelerin ekonomik refahının artırılmasından daha önemlidir	4.08	1.07	4.48	0.65	4.28	0.90
Sosyal (C.Alpha: 0.702)	Her ülke, dünyada barışı korumak için çok şey yapabilir.	4.34	0.89	4.36	0.75	4.35	0.82
	Toplum, erkekler ve kadınlar için eşit fırsatları daha da teşvik etmelidir.	3.76	1.19	3.62	1.32	3.69	1.25
	Kültürler arası etkileşim teşvik edici ve zenginleştiricidir.	4.28	0.97	4.12	0.98	4.20	0.97
	Toplumun herkesin erişiminde olacak şekilde temel sağlık hizmetlerini ücretsiz olarak sunması gerekir	4.27	0.86	4.42	0.76	4.35	0.81
	Toplum, bireylerin ve ailelerin refahından sorumluluk almalıdır.	4.34	0.69	4.32	0.71	4.33	0.70

(1.Kesinlikle katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kararsızım 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum)

Tablo 6: Çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma boyutlarındaki tutumları (C. Alpha: 0.908) (devamı)
Table 6: Farmers' attitudes towards sustainable development (C. Alpha: 0.908) (continued)

		Dağ		Ova		Genel	
		Mean	Std. D	Mean	Std. D	Mean	Std. D
Çevre (C.Alpha: 0.803)	İnsanlar çevreye müdahale ettiğinde çoğu zaman feci (felaket) olumsuz sonuçlar doğururlar	4.30	1.05	4.38	0.78	4.34	0.92
	Çevresel koruma ve insanların yaşam kalitesi birbiriyle doğrudan bağlantılıdır.	4.38	0.83	4.38	0.81	4.38	0.81
	Biyolojik çeşitlilik, endüstriyel tarımsal üretim pahasına korunmalıdır. (Biyolojik çeşitliliğin korunması, endüstriyel tarımsal üretimin önüne geçmelidir.)	4.06	1.00	4.34	0.92	4.2	0.96
	Bina geliştirme, çevresel korumadan daha az önemlidir	3.92	1.29	4.18	0.96	4.05	1.14
	Çevresel koruma endüstriyel büyümeden daha önemlidir.	3.94	0.98	4.12	0.94	4.03	0.96
Eğitim (C.Alpha: 0.922)	Üniversitedeki öğretim üyeleri, öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini kullanmalıdır.	4.38	0.88	4.5	0.79	4.44	0.83
	Üniversitedeki öğretim üyeleri, tarih bilgisine ek olarak geleceğe dönük düşünmeyi teşvik etmelidir.	4.62	0.64	4.54	0.73	4.58	0.68
	Üniversitedeki öğretim üyeleri, dersler arasında disiplinler arası etkileşimi teşvik etmelidir.	4.50	0.84	4.42	0.78	4.46	0.81
	Üniversitedeki öğretim üyeleri, yerel ve küresel sorunlar arasındaki bağlantıyı teşvik etmelidir.	4.50	0.71	4.44	0.76	4.47	0.73
	Üniversitedeki öğretim üyeleri öğrencilere sadece ders anlatımı değil, onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaları ve onları teşvik etmeli	4.68	0.62	4.6	0.78	4.64	0.7

(1. Kesinlikle katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kararsızım 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum)

3.5. Dağ ve Ova Köylerinin Çoklu Doğrusal Regresyon İle Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Bu çalışmada çoklu doğrusal bağıntı probleminin saptanması için bağımsız (açıklayıcı) değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiler incelenmiştir. Açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının 0.80'den büyük olmaması (Field, 2009) çoklu doğrusal bağıntı probleminin bulunmadığını göstermektedir. Açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon matrisi *Tablo 7*'de gösterilmiştir. Ayrıca genel olarak incelendiğinde, dağ köylerinde sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ekonomik tutum ($r=0.473$) ve sosyal tutum ($r=0.500$), kooperatiflere üyelik niyeti üzerinde orta düzeyde etkiye sahipken; ova köylerinde bu ilişkiler daha zayıf düzeydedir. Tüm değişkenler arasındaki korelasyon *tablo 7*'de verilmiştir. Bir araştırmada çoklu regresyon analizi yapılırken öncelikle bütün ön şartlara bakılmalıdır (George ve Mallery, 2010). Bu araştırmada da çoklu regresyon analizi yapılmadan önce tüm ön şartlar kontrol edilmiş ve analiz için bütün şartlar sağlandıktan sonra çoklu regresyon analizine devam edilmiştir.

Tablo 7: Farklı yerleşim yeri türüne (dağ ve ova) ait değişkenler arasındaki korelasyon matrisi

Table 7: Correlation matrix between variables belonging to different settlement types (mountain and plain)

		Kooperatiflere Üyelik Niyeti	Çiftçi Yaşı	Çiftçi Tecrübesi (yıl)	Ailede ikamet eden kişi sayısı	Ekonomik Tutum	Sosyal Tutum	Çevresel Tutum	Eğitim Tutum	
Dağ	Kooperatiflere Üyelik Niyeti	1								
	Üretici Yaşı	0.010	1							
	Çiftçi Tecrübesi (yıl)	-0.041	0.876	1						
	Ailede ikamet eden kişi sayısı	-0.130	0.149	0.033	1					
	Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Ekonomik Tutum	0.473	0.214	0.223	-0.061	1				
	Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Sosyal Tutum	0.500	0.125	0.164	-0.171	0.306	1			
	Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Çevresel Tutum	0.251	0.396	0.346	-0.125	0.428	0.535	1		
	Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Eğitim Tutum	0.187	0.296	0.299	-0.188	0.521	0.637	0.648	1	
	Ova	Kooperatiflere Üyelik Niyeti	1							
		Üretici Yaşı	0.164	1						
		Çiftçi Tecrübesi (yıl)	0.220	0.778	1					
		Ailede ikamet eden kişi sayısı	0.047	-0.039	0.055	1				
Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Ekonomik Tutum		0.325	0.328	0.149	-0.178	1				
Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Sosyal Tutum		0.372	0.284	0.201	-0.059	0.505	1			
Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Çevresel Tutum		0.197	0.323	0.208	-0.055	0.676	0.602	1		
Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Eğitim Tutumu		0.152	0.256	0.273	0.015	0.489	0.600	0.676	1	

Araştırmada R (korelasyon katsayısı), bağımsız değişkenlerin tamamı ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin katsayısını göstermekte olup dağ köylerinde bu ilişki 0.728 ve ova köylerinde ise 0.502'dir. Bağımsız değişkenler ile bir bütün olarak bağımlı değişken arasında dağ köylerinde oldukça güçlü bir korelasyon ve ova köylerinde ise orta düzeyde korelasyon olduğunu gösterir. Dağ köylerindeki çiftçilere ait bağımsız değişkenlerin tümü hep birlikte, bağımlı değişkendeki değişimin %45.20'sini açıklamaktadır. Diğer bir deyişle bağımlı değişkendeki değişimin %45.20'si bağımsız değişkenlerin tümü tarafından açıklanmakta olup modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Ova köylerinde ise bu oran %12.7 olup (modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını) oldukça zayıftır. Modelde $p < 0.05$ 'ten küçük ise modele dâhil edilen bağımsız değişkenlerden en az birisi bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Dağ köyleri için yürütülen çoklu doğrusal regresyon analizinde, modelin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir (D. Watson=2.156; $F = 6.773$; $p < 0.001$). Ova köyleri için ise modelin istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı saptanmıştır (D. Watson= 1.735; $F = 2.019$; $p > 0.05$). Bu durumda modelde hangi bağımsız değişkenin veya bağımsız değişkenlerin anlamlı olma durumu Tablo 8'de verilmektedir.

Tablo 8: Çoklu doğrusal regresyon sonuçları

Table 8: Multiple linear regression results

		Standartlaştırılmış ş Katsayılar		Standartlaştırılmamış Katsayılar	t	p	Correlations	
Model		B	Std. Hata	Beta			Zero- order	Partial
Dağ	Sabit	-1.075	1.126		-0.954	0.345		
	Üretici Yaşı	0.035	0.027	0.308	1.301	0.200	0.001	0.197
	Çiftçi Tecrübesi (yıl)	-0.038	0.022	-0.381	-1.683	0.100	-0.041	-0.251
	Ailede ikamet eden kişi sayısı	-0.051	0.05	-0.115	-1.019	0.314	-0.130	-0.155
	Sürdürülebilir	0.767	0.173	0.557	4.428	0.000	0.473	0.564
	Kalkınmaya Yönelik Ekonomik Tutum							
	Sürdürülebilir	1.061	0.225	0.675	4.718	0.000	0.500	0.589
	Kalkınmaya Yönelik Sosyal Tutum							
	Sürdürülebilir	-0.017	0.177	-0.014	-0.094	0.926	0.251	-0.015
	Kalkınmaya Yönelik Çevresel Tutum							
	Sürdürülebilir	-0.772	0.248	-0.523	-3.109	0.003	0.187	-0.433
	Kalkınmaya Yönelik Eğitim Tutum							
Ova	Sabit	0.418	1.213		0.344	0.732		
	Üretici Yaşı	-0.025	0.024	-0.245	-1.064	0.294	0.164	-0.162
	Çiftçi Tecrübesi (yıl)	0.036	0.023	0.357	1.595	0.118	0.220	0.239
	Ailede ikamet eden kişi sayısı	0.039	0.052	0.102	0.742	0.462	0.047	0.114
	S. Kalkınmaya	0.567	0.299	0.364	1.899	0.064	0.325	0.281
	Yönelik E. Tutum							
	S. Kalkınmaya	0.607	0.272	0.402	2.231	0.031	0.372	0.326
	Yönelik S. Tutum							
	S. Kalkınmaya	-0.212	0.34	-0.138	-0.624	0.536	0.197	-0.096
	Yönelik Çevresel Tutum							
	S. Kalkınmaya	-0.285	0.268	-0.21	-1.064	0.293	0.152	-0.162
	Yönelik Eğitim Tutum							

Tablo 8’de bağımsız değişkenler incelendiğinde, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ekonomik tutum ($\beta = 0.557$; $p < 0.001$) ve sosyal tutum ($\beta = 0.675$; $p < 0.001$) değişkenlerinin tarımsal kooperatiflere yönelik üyelik üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkiler ortaya koyduğu görülmektedir. Sürdürülebilir eğitim ile ilgili tutum ($\beta = -0.523$; $p = 0.003$) değişkeninin negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur. Bu bulgular, dağ köylerinde yaşayan üreticilerin örgütlenme niyetleri üzerinde özellikle ekonomik, sosyal beklenti ve tutumların belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Ova köylerinde ise sadece sürdürülebilir kalkınmaya yönelik sosyal tutum değişkeni ($\beta = 0.402$; $p = 0.031$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ova köylerinde diğer değişkenlerin ise anlamlı olmadığı ve modelin açıklama gücü düşüktür. Bu bulgu, ova köylerinde çiftçilerin örgütlenme niyetlerinin daha çok sosyal aidiyet, güven, toplumsal dayanışma gibi faktörlerle şekillendiği ifade edilebilir. Diğer taraftan, dağ ve ova köylerinde üretici yaşı, çiftçilik tecrübesi, ailede ikamet eden kişi sayısı ve çevresel tutum değişkenleri, modelde bağımlı değişken üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir ($p > 0.05$). Bu bağımsız değişkenlerin tarımsal kooperatiflere yönelik örgütlenme niyeti üzerinde doğrudan bir belirleyiciliğe sahip olmadığı vurgulanabilir. Çoklu regresyon analizine göre, dağ köylerindeki modelin, ova köylerine kıyasla hem istatistiksel anlamlılık açısından hem de açıklayıcılık gücü bakımından daha güçlü ve anlamlı bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur (Tablo 8).

4. Sonuç

Günümüzde tarımsal kooperatifler, hem dünyada hem Türkiye’de çiftçilerin ve bölgelerin ihtiyacına yönelik kurulması ekonomik kalkınmaya canlılık ve sürdürülebilirlik kazandırmaktadır. Bu kapsamda, çiftçilerin sürdürülebilir kalkınması için tarımsal faaliyetlerde örgütsel yapının güçlendirilmesine ve tarımsal sorunlara çözümler üretilmesine bağlıdır. Güçlü ve sürdürülebilir tarımsal kooperatifleşme, tarımda gelişmeyi sağlayan ve rekabeti artıran önemli kriterlerinden biri olduğu vurgulanabilir. Tarımsal kooperatifler, bütün dünyada ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sunmanın yanı sıra; iklim değişikliğiyle mücadele, ekonomik krizlerle baş etme ve gıda güvencesini sağlama gibi birçok alanda çözüm olanakları sunarak sürdürülebilir kalkınmaya önemli düzeyde destek olmaktadır. Tarımsal işletmeler, kırsal alanlar ve çiftçiliğin sürekliliğini de kapsayan sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitimsel olmak üzere dört temel boyutta ele alınabilir. Çiftçilerin bu konudaki farkındalık ve tutum düzeylerinin yüksek olması, tarımsal üretimin daha bilinçli ve sürdürülebilir yürütülmesine katkı sağlar. Bu araştırmada dağ ve ova köylerinde aktif bir şekilde tarımla uğraşan çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma tutumu ve örgütlenme niyeti farklı yaşam türüne göre incelenmiştir. Öncelikle çiftçilere ait bazı sosyo-ekonomik özellikler ele alınmıştır. Buna göre, çiftçilerin yaklaşık çeyrek asırdır çiftçilik faaliyetleriyle uğraştığı, büyük bir çoğunluğunun ilkökul mezunu ve orta yaş kategorisinde olduğu, dağ köylerindeki çiftçilerin daha genç olduğu bulunmuştur. Ayrıca çiftçilerin neredeyse tamamı hayvancılık faaliyetleriyle uğraşmakta ve yaklaşık yarısı ise traktöre sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Dağ ve ova köylerindeki çiftçilerin kooperatifleri bilme durumu, kooperatifler hakkındaki düşünceleri, üyelik niyetleri ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları farklı yerleşim yeri türüne göre istatistiksel yöntemlerle incelenmiştir. Çiftçilerin kooperatifleri bilme düzeyleri ve kooperatiflere ilişkin düşünceleri farklı coğrafi alana göre farklılık göstermemiştir. Ancak dağ köylerindeki çiftçilerin tarımsal kooperatifleri daha yararlı gördüğü, kooperatiflere güven düzeylerinin daha yüksek olduğu ve tarımsal kooperatifler sayesinde tarım sektörünün sürekliliğine inananların sayısının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çiftçilerin kooperatiflere üyelik niyetinin ortalama 3 ile 3.5 arasında değiştiği saptanmıştır. Farklı yerleşim yerlerindeki çiftçilerin üyelik niyetlerinin çok yüksek olmaması, tarımsal kooperatiflere yönelik biraz ön yargı ve güven sorunundan kaynaklanmaktadır. Araştırma bölgesinde kooperatifçilik sistemlerinin geliştirilmesi, daha sistemli, denetlenebilir ve güvenilir bir yapıda kurulması durumunda çiftçilerin üyelik niyetlerinin artabileceği ve güven sorununun ortadan kalkabileceği söylenebilir. Ayrıca tarımsal girdi ve krediler çiftçilere daha uygun koşullarda sağlanmalıdır. Tarımsal kooperatiflerin çiftçileri ve üretimi ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitimsel yönden destekleyen faaliyetler yürütmesi, sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirecektir. Çalışmada çiftçilerin ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitim boyutlarından oluşan sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarına katılım düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Bu boyutlardaki olumlu gelişmeler, çiftçilerin sürdürülebilir tarımsal kalkınmaya yönelik tutumlarını güçlendirerek tarımsal işletmelerin kalkınmasına ve sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

Çiftçilerin sürdürülebilir kalkınma tutumu ve örgütlenme niyeti dağ ve ova köyleri bazında çoklu doğrusal regresyon modeliyle de karşılaştırılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ekonomik tutum ve sosyal tutum değişkenlerinin, tarımsal kooperatiflere yönelik üyelik üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler ortaya koymaktadır. Dağ köylerindeki çiftçilerin tarımsal örgütlenme niyetleri üzerinde özellikle ekonomik, sosyal ve eğitimsel tutumun anlamlı, ova köylerinde ise sadece sosyal tutum belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu sonuca göre, dağ köylerinde yaşayan çiftçilerin ekonomik durumlarını geliştirmeye yönelik kredi, hibe ve girdi destekleme politikaları etkinleştirilmelidir. Ova köylerinde ise sosyal dayanışma, güven ve iletişimi teşvik edici tarımsal örgütlenme modelleriyle desteklenmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Yaşam alanı açısından çiftçilerin yaşı, çiftçilik tecrübesi, ailede ikamet eden kişi sayısı, bazı tarımsal özellikler ve çevresel tutum, kooperatiflere yönelik örgütlenme niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Tarım sektörü ve tarım işletmelerinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için çiftçilerin ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitim alanlarındaki tutumlarını güçlendirecek politika ve uygulamaların geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Tarımsal örgütler ve kooperatiflerin bilgilendirme, eğitim ve ekonomik destek faaliyetleri yoluyla çiftçilerde sürdürülebilir kalkınma bilincini artırmak, hem kooperatiflere güveni ve üyelik niyetini hem de tarımsal aile işletmeciliğinin sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkileyebilir.

Teşekkür

Bu araştırmanın veri toplama sürecinde anket çalışmalarına gönüllü katılan bölgedeki çiftçilere teşekkür ederiz.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma için hazırlanan çiftçi soru formuna, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 21/10/2025 tarih ve 07 nolu sayılı karar ile etik kurul onayı verilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları olarak aramızda herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Yazarlık Katkı Beyanı

Planlama: Aslan, F., Armağan, G.; Materyal ve Metot: Aslan, F., Armağan, G.; Veri toplama ve İşleme: Aslan, F.; İstatistik Analiz: Aslan, F., Armağan, G.; Literatür Tarama: Aslan, F.; Makale Yazımı, İnceleme ve Düzenleme: Aslan, F., Armağan, G.

Kaynakça

- Abdykaliyeva, Z., Baidybekova, S., Abdykalyk, S., Baitarakova, B. and Kenjassarova, A. (2025). The role of agricultural cooperatives in economic development: international experience. *International Review of Applied Economics*, 39(4–5): 789–806.
- Ajzen, I. (1987). Attitudes, traits, and actions: Dispositional prediction of behavior in personality and social psychology. *Advances in Experimental Social Psychology*, 20: 1-63.
- Alçiçek, G. (2016). *Burdur ilinde tarımsal kooperatiflerde kooperatif ortak ilişkilerinin değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Isparta, Türkiye.
- Aslan, F. and Armağan, G. (2024). Determination of sufficient income farm size for sustainable development in agricultural enterprises in Aydın province. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 30(2): 149-160.
- Alpaslan, C., Tutar, F., Tutar, E., and Turgut, A. (2024). Türkiye’ de yerel kalkınmanın yeni aktörü üçüncü sektör: kooperatifler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 501-524.
- Biasutti, M. and A. Surian. (2012). The Student survey of education for sustainable development competencies: A Comparison among faculties. *Discourse and Communication for Sustainable Education*, 3(1): 75–82.
- Biasutti, M. and Frate, S. (2017). A validity and reliability study of the attitudes toward sustainable development scale. *Environmental Education Research*, 23: 214-230.
- Bijman, J. and Iliopoulos, C. (2014). Farmers' cooperatives in the EU: Policies, strategies, and organization. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 85(4): 497-508.
- Chollet, P., Enjolras, G., Pavez, I. and Saïsset, L. A. (2025). The sustainability performance of agricultural cooperatives: A systematic literature review. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 97(2): 321-367.
- Çelik, N. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de kooperatiflerin ekonomik ve sosyal kalkınmadaki rolü*. (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Engin, M. ve Özdemir, G. (2022). Kooperatiflerde çok yönlü politikaların, ortak memnuniyetleri ve kooperatifçilik bilinci üzerindeki etkisi: Tarım Kredi Kooperatifleri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1): 28-38.
- Everest, B. and Yercan, M. (2016). A Research on members' perception of cooperative principles: A case of agricultural credit cooperatives. *Journal of Ege University Faculty of Agriculture*, 53(1): 67-73.
- Everest, B., Kılıç, M. and Güngör, D. (2022). Women farmers’ awareness of cooperatives and willingness to participate in agricultural cooperative management: A case study. *ÇOMÜ Faculty of Agriculture Journal*, 10(1): 77-86.
- FAO (2022). Agricultural cooperatives, responsible sourcing and risk-based due diligence. Rome. Italy. <https://doi.org/10.4060/cc1232en>
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: SAGE, U. K.
- George, D. and Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference* (10a Ed.). Boston: Pearson. /// Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: SAGE, U. K.
- Gülçubuk, B. and Bayaner, A. (2012). Kırsal Yoksulluğun Azaltılmasında ve Küçük İşletmeciliğin Yaşamasında Kooperatifçiliğin Rolü. *10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 5-7 Eylül, 995-1003 s., Konya, Türkiye.
- Hernández-Espallardo, M., Arcas-Lario, N., Peter H. and Tantius, P.H. (2009). Farmers’ Satisfaction and Intention to Continue as Members of Agricultural Marketing Co-operatives: A Test of the Neoclassical and Transaction Costs Theories. *113th EAAE Seminar “A Resilient European Food Industry and Food Chain in a Challenging World”*, September 3 – 6, Crete, Greece.
- Hurduzeu, G., Pânzaru, R.L., Medelele, D.M., Ciobanu, A. and Enea, C. (2022). The development of sustainable agriculture in EU Countries and the Potential Achievement of Sustainable Development Goals Specific Targets (SDG 2). *Sustainability*, 14: 1-24.
- Kalogiannidis, S., Karafolas, S. and Chatzitheodoridis, F. (2024). The key role of cooperatives in sustainable agriculture and agrifood security: evidence from Greece. *Sustainability*, 16(16): 7202.
- Kaya, N., Çoker, S., Kınıklı, F. ve Yercan, M. (2019). Çiftçilerin kooperatifçiliğe bakış açıları üzerine bir araştırma: Ağrı ve Eskişehir illeri üzerine bir araştırma. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25(2): 219-230.
- Leiserowitz, A. A., Kates, R. W. and Paris, T. M. (2006). Sustainability values, attitudes, and behaviors: A review of multi-national and global trends. *Annual Review of Environment & Resources*, 31: 413–444.
- Luo, L., Qiao, D., Tang, J., Wan, A., Qiu, L., Liu, X., Liu, Y. and Fu, X. (2022). Training of farmers’ cooperatives, value perception and members’ willingness of green production. *Agriculture*, 12: 1-18.
- Mbokazi, N. and Maharaj, P. (2024). Agricultural cooperatives as a means of promoting local economic development in a township in South Africa. *South African Geographical Journal*, 107(3): 422–440.
- Mpogole, H.; Kauki, B.; Namwata, B.; Ngilangwa, E.; Mandara, C. and Hauli, E. (2023). Can subsistence farmers commercialize? Evidence from the southern highlands of Tanzania. *Farming System*, 1(2): 1-10.

- Mülayim, Z.G. (2019). Kooperatifçilik. Yetkin Yayınları. 655 s. Ankara, Türkiye.
- Nader, M. R., Salloum, B. A. and Karam, N. (2008). Environment and sustainable development indicators in Lebanon: a practical municipal level approach. *Ecological Indicators*, 8(5): 771–777.
- Newbold, P. (1995). Statistics for Business and Economics (4th ed). Prentice-Hall International Editions. <https://search.worldcat.org/title/1027863541>
- Nourry, M. (2008). Measuring sustainable development: some empirical evidence for France from eight alternative indicators. *Ecological Economics*, 67(3): 441–456.
- Ofori-Ampong, K., Abera, W., Müller, A., Adjei-Nsiah, S., Boateng, R., and Acheampong, B. (2025). Framing behaviour change for sustainable agriculture: Themes, approaches, and future directions. *Farming System*, 3(1): 1-10.
- Olgun, A. and Artukoğlu, M. (1998). *Süt üreticilerinin örgütlenme ve pazarlama durumları ile sorunları üzerine bir araştırma*, E.Ü. Araştırma Fonu Proje Raporu, Proje No:1996-ZRF-16, 63s, İzmir, Türkiye.
- Olsson, D., Gerike, N. and Chang Rundgren, S. N. (2015). The Effect of Implementation of education for Sustainable Development in Swedish Compulsory Schools – assessing pupils’ sustainability consciousness. *Environmental Education Research*, 22(2): 176-202.
- Özdemir, G. (1990). *Türk tarımında girdi kullanımında kooperatiflerin payı*. (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Perkasa, A. Y., Fitri, R., Widjaja, H., Seanders, O. and Fauzi, R. (2024). Evaluation of urban farming system sustainability in central province of Jakarta, Indonesia. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 21(1): 256-264.
- Petrushenko, Y., Hejkrlik, J., Duvanova, O., Duranowski, W. and Semenenko, T. (2022). The impact of agricultural cooperatives on the sustainable development of rural communities. *International Journal of Global Environmental*, 21(2-4): 130-147.
- Pretty, J. N. (1996). Regenerating Agriculture, Policies and Practices For Sustainability and Self-Reliance. National Academy Press, International Institute for Environment and Development, London, U. K.
- Sağlam, U. (2013). *Uşak ilinde tarımsal üretici örgütlenmesi ve yapısal sorunlar*. (Doktora Tezi) Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ, Türkiye.
- Saifi, B. and Drake, L. (2008). A coevolutionary model for promoting agricultural sustainability. *Ecological Economics*, 65(1): 24–34.
- Salvati, L. and Carlucci, M. (2014). A composite index of sustainable development at the local scale: Italy as a case study. *Ecological Indicators*, 43: 162-171.
- Sayar, N. (2019). *Aydın ilinde tarımsal amaçlı kooperatiflerin girişimcilik özelliklerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın, Türkiye.
- Sayar, N. ve Tunalioglu, R. (2021). Aydın ilinde tarımsal amaçlı kooperatiflerin girişimcilik özelliklerinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 58(1): 125-135.
- Semerci, A. (2015). Türkiye’ de çiftçi örgütleri: Tarımsal amaçlı kooperatifler örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12 (1): 65-73
- Shepherd, D. A., Kuskova, V. and Patzelt, H. (2009). Measuring the values that underlie sustainable development: The development of a valid scale. *Journal of Economic Psychology*, 30 (2): 246-256.
- Siche, J. R., Agostinho, F., Ortega, E. and Romeiro, A. (2008). Sustainability of nations by indices: comparative study between environmental sustainability index, ecological footprint and the energy performance indices. *Ecological Economics*, 66(4): 628–637.
- Subba, B., Mondal, S., Mandal, U. K. and Tamang, L. (2024). Small-scale tea farming sustainability: A case study of Darjeeling hill region, India. *Farming System*, 2(2): 1-13.
- Şengül, S. and Köprücü, Y. (2025). Gıda güvenliğinin ekonomik ve çevresel belirleyicileri: BRICS-T ülkeleri için bir analiz. *İzmir İktisat Dergisi*, 40(3): 858-874.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics. Pearson Education, New York, U. S. A.
- Tilbury, D. (2012). Learning to Connect: Reflections along a personal journey of education and learning for a sustainable future in the context of Rio + 20. *Journal of Education for Sustainable Development*, 6(1): 59–62.
- Timurkaynak, İ. and Armağan, G. (2017). An evaluation of satisfaction of members in the beet growers cooperatives-Kayseri. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 23(2): 289-297.
- UNESCO (2014). “What is the Purpose of the Decade?” (Accessed Date: 18.05.2025) <http://www.unesco.org/education/tlsf/extras/desd.html?panel=1#top>
- Wang, H., Sarkar, A., and Qian, L. (2021). Evaluations of the roles of organizational support, organizational norms and organizational learning for adopting environmentally friendly technologies: a case of Kiwifruit Farmers’ Cooperatives of Meixian, China. *Land*, 10: 1-23.
- WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). Our Common Future. New York: Oxford University Press, U. S. A.
- World Bank. (2025). Agriculture and Agribusiness. <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/overview> (Accessed Date: 12.06.2025)

-
- Yercan, M. (2003). Tarım Kooperatifleri, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Çiftçi Broşürü: 34.
- Yercan, M. (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(1): 19-29
- Yercan, M. and Kınıklı, F. (2018). A Research on the analysis of factors affecting member participation in agricultural cooperatives: a case of dairy cooperatives in Izmir province. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 24(2): 159-173.
- Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G. ve Konyalı, S. (2019). Tarımsal üretimde kadınların karar alma süreçlerine katılımı ve kooperatiflerden beklentileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(1): 71-81.
- Zhang, S., Sun, Z., Ma, W., and Valentinov, V. (2020). The effect of cooperative membership on agricultural technology adoption in Sichuan, China. *China Economic Review*. 62: 101334.
- Zhao, F., Zhang, S., Du, Q., Ding, J., Luan, G. and Xie, Z. (2021). Assessment of the sustainable development of rural minority settlements based on multidimensional data and geographical detector method: A case study in Dehong, China. *Socio-Economic Planning Sciences*, 78: 1-12.
- Zhen, L., Routray, J. K., Ziebisch, M. A., Chen, G. B., Xie, G. D. and Cheng, S. K. (2005). Three dimensions of sustainability of farming practices in the North China plain: a case study from Ningjin County of Shandong Province, PR China. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 105: 507-522.